

olabildiğince kısıtladığı için, anlatım hızını yavaşlatır; okur, dikkatini öyküye vermekte, öyküyü izlemekte zorlanır ve yorulabilir. Kanaatimce Hüseyin Su, öykülerindeki bu ağır ve kasvetli havayı, dış dünyayla daha fazla temas ederek kırabilir; öyküsüne, anlatımına -bunalan ve boğulan kahramanlarına da- “nefes” aldırabilir. Bu temas, bence onun hikâyelerinde doğal -angaje değil- bir “kültür atmosfer”i de oluşturacak ve okurla öyküler arasında ruhsal

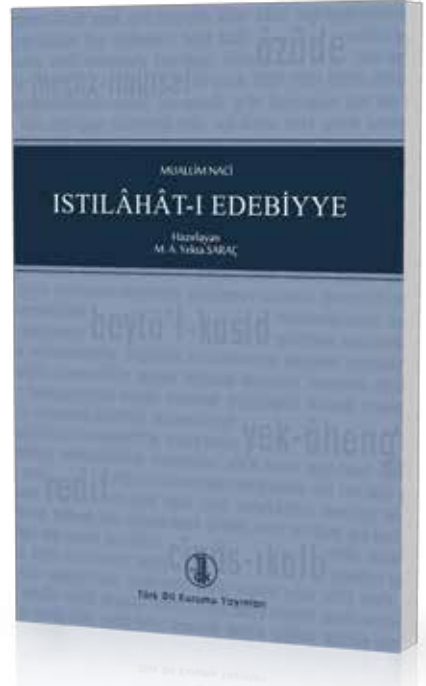
akrabalıklar kurmaya olanak sağlayacaktır. İkinci husus, bazen bir paragraf tutan uzun cümleler (s. 24, s. 37, s. 62 vb.)... Bu cümleler, düzgün ama bazen okuru yoruyor ve cümlelerdeki kelime tekrarları gereksiz ‘yük’ oluşturuyor. Her şeye rağmen şunu söylemek lazım: Hüseyin Su; kalemını insan ruhunun kıvrımlarında, ayrıntıya dikkat kesilerek dolaştıran bir yazar. Ayrıntı, öykülerinin en büyük avantajı ama bazen de riski!...

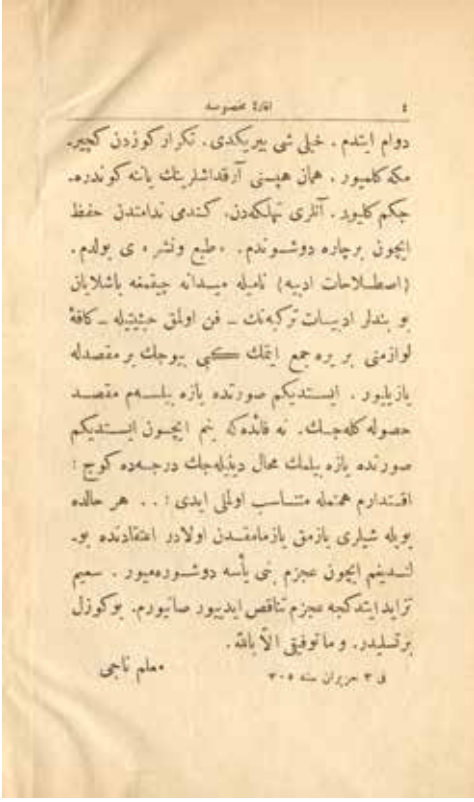
MUALLİM NACI'NIN EDEBİYAT TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ: İSTİLÂHÂT-I EDEBİYYE

Reşide GÜRSES

Tanzimat Dönemi'nde edebiyat terimleri konusunda iki görüş belirmişti. Bunlardan birincisi eski edebiyat anlayışının bir devamı niteliğinde olup edebiyat terimlerini belagatin/retoriğin içinde ve Arapçadan yola çıkarak değerlendirenler, ikincisi ise Fransa ve Fransız edebiyatı merkezli terimleştirme çalışmaları. Kuşkusuz bizdeki bu yeni terimleştirmenin Fransız edebiyatının hangi dönem anlayış ve eğilimini yansıttığının bugün de sorgulanmadan “Batı” diyerek geçirildiğini belirterek asıl konumuza gelelim. Diğer belagat kitapları gibi bir mektebin takipçisi olmayan ve terkip iddiası da taşımayan *Istilâhât-ı Edebiyye* ise bu iki farklı görüşü yansıtan eserlerin dışında, sadece devrindeki edebiyat me-

selelerini dikkate alan kendine has bir özelliğe sahiptir. Eserin baş kısmında bulunan “İfâde-i Mahsûsa”da belirtildiği üzere eser, edebiyatın bütün lüzumlu hususlarını ve edipler arasında

Resim 1: İfâde-i Mahsûsa

ıstılah olarak kullanılan kelime ve terkipleri toplamak iddiasındadır. Eser, nazım şekilleri ve İslami edebiyatın ortak ve klasik, estetik usul ve hükümlerinin bütünü olan belagat konusunu içermekle birlikte, kendinden önce ve kendi devrinde yazılan bu tür eserlerden tertip ve üslup olarak farklılık göstermektedir. Muallim Naci eserin başında yer alan “İfâde-i Mahsûsa”da (bk. Resim 1) “*Istılâhât-ı Edebiyye* nâmıyla meydana çıkmaya başlayan bu bendler, edebiyât-ı Türkiyyenin -fen olmak haysiyetiyle- kâffe-yi levâzımını bir yere cem etmek gibi büyücek bir maksatla yazılıyor.” diyerek maksadını

ortaya koymuş ancak hemen akabinde “İstediğim surette yazabilsem maksad husûle gelecek; ne faide ki benim için istediğim surette yazabilmek muhal denilebilecek derecede güç.” diyerek bunun zor olduğunu ifade etmiştir. Burada belirtildiği üzere eserdeki ıstılahların bazen belagat dışı bir üslupla yani bir şair, bir edebî zevk sahibi münekkit tavrıyla ele alındığı görülmektedir. Yine burada yazar, “Her hâlde böyle şeyleri yazmak, yazmamaktan evlâdır”, itikadı gereği kitabı tamamlayabildiğini söylemiştir.

Muallim Naci, “şi’ir” bahsinde belagatle ilgili geniş açıklamalarda bu

Resim 2: İhtâr

Resim 3: Kapak

Resim 4: Sihr-i halâl [sihr-i helâl]

lunmuş ve “belâgat”i kısaca şu şekilde tanımlamıştır: “Belâgat bir sıfattır ki onunla mahiyetleri muhtelif iki şey ittisaf eder: Kelâm ve mütekellim.”

Eserde, “İfâde-i Mahsûsa”dan sonra gelen sayfada yer alan, bu son yayında da “İfâde-i Mahsûsa”nın sonuna konulan bir dipnot ile verilen ve “İhtâr” (bk. Resim 2) başlığını taşıyan kısımda eserin, kelime veya terkiplerden oluşan bütün edebî istilâhları içerdiği ifade edilmektedir.

İstîlâhât-ı Edebiyye, birinci ve ikinci baskıları 1307 (1890) (bk. Resim 3) üçüncü baskı 1314 (1896) yılında olmak üç kez basılmıştır. Basım yeri İstanbul’dur.

“Sıhr-i halâl [sihr-i helâl]” (bk. Resim 4) maddesiyle başlayan eser, 52 ana maddeden oluşmaktadır. Ana maddelerdeki terimlerle birlikte eserde toplam 186 terim yer almaktadır. Bu terimler, eserin sonunda bulunan “*İstılâhât-ı Edebiyye*”den Birinci Cildin Fihrisi” (bk. Resim 5) adlı bölümde Arap harflerine göre alfabetik sırayla verilmiştir. Edebiyat ıstılahlarının, belagat kitaplarındaki üçlü tasnifin (meâni, beyân ve bed’î) dışında bir yapı arz eden eserdeki maddeler, bedii ilmüne ait ıstılahlar ve nazım şekilleri olmak üzere iki ayrı grup oluşturmaktadır. Eserde; kâfiye, itilâf, haşiv, şî’ir ve vasıl-fasıl maddelerine geniş şekilde yer verilmiştir. Belagatin konusu olan “beyan”, bir iki istisnası ile de “mana” eserin temelini oluşturmaktadır.

Eserde “haşiv” vb. birkaç madde dışında ıstılahlar; önce izahları, sonra manzum veya mensur olmak üzere örnekleri şeklinde verilmiştir. Doğu ve Batı edebiyatlarından örnekler de eserde yer almaktadır. “Muvassal”, “mu’cem”, “menkût” ve “mukatta” maddeleri ile ilgili olarak da Türkçede örnek bulunmadığından bahisle bu maddelerin sadece izahlarına yer verildiği belirtilmiştir. Esere alınan örnek metinler; Nef’î, Fuzûlî, Nedim, Bâkî, Namık Kemâl, Ziya Paşa, Recaizâde Ekrem ve Muallim Naci’nin kendine aittir.

İstılâhât-ı Edebiyye, lafız-manavezin arasındaki uyumun ele alındığı “itilaf ve haşiv” maddelerine ilk kez

Resim 6: Madde içi terimlerin gösterilmesine örnek sayfa

Resim 7: Birinci cildin nihayeti

yer vermiş olmasıyla da diğer belagat kitaplarından ayrılmaktadır.

Kolayca ulaşılabilmesi için madde içinde geçen terimler, buldukları sayfanın kenarına siyah puntolarla olmak üzere tekrar yazılmıştır. (bk. Resim 6) “Birinci Cildin Nihayeti” (bk. Resim 7) ve “*Istılâhât-ı Edebiyye*’den Birinci Cildin Fihrisi” ifadelerine rağmen eser, tek cilt olarak kalmıştır.

M. A. Saraç tarafından yayına hazırlanan ve Türk Dil Kurumu yayınları arasında yerini alan 208 sayfalık bu çalışma, *Istılâhât-ı Edebiyye*’nin Latin harflerine aktarılmış hâlidir. Ancak bu yayında, ıstılâhâtlar (terimler) Latin harflerine göre alfabetik sırayla

verilmiştir. Ayrıca örneklerde geçen Arapça ve Farsça beyitlerin tercümelelerinden önce asılları da yer almıştır. Belagat ve *Istılâhât-ı Edebiyye* hakkında kısa bilgilerin yer aldığı bir “Sunuş”la başlayan çalışma, “İfâde-i Mahsûsa” ile devam etmektedir. Sonrasında da ıstılâhlar alfabetik sırayla verilmektedir. Eserin sonunda “Terimler Dizini” (s. 189) ve “Özel İsimler Dizini” (s. 195) olmak üzere iki ayrı dizin bulunmaktadır. Bu dizinler, eserde geçen ıstılâhlara ve edebiyat dünyasından isimlere kolay bir şekilde ulaşılmasına imkân vermektedir.

Istılâhât-ı Edebiyye, Tanzimat sonrası yani, yenileşme dönemi Türk edebiyatı için olduğu kadar Türk edebiyatının klasik dönemi için de önemli bir eserdir. Yazarının edebî zevk sahibi bir şair ve münekkit kimliklerine sahip olması da eserin değerini arttırmaktadır. Eser, edebî tenkidin edebiyatımızdaki yeri açısından da büyük bir önem arz etmektedir.

Arap ve Türk edebiyatlarında belagat alanında yazılan eserler, içerik olarak birbirlerine benzemelerine rağmen, konuyu ele alış şekilleri ve örneklendirmeler açısından kimi zaman ortak kimi zaman farklı özellikler göstermektedirler.

Hüküm ve değerlendirmeleriyle Tanzimat sonrası Türk edebiyatı için olduğu kadar klasik edebiyatımız için de önem arz eden *Istılâhât-ı Edebiyye*, edebî tenkidin edebiyatımızdaki yerinin belirlenmesinde göz ardı edilemeyecek bir niteliğe sahiptir. Eser;

edebiyat tarihimiz, edebiyat eleştirisi, edebiyat kuramı ve terminolojisi için vazgeçilmez bir yere sahiptir. Özellikle bazı maddelerde ve şiir örneklerinde yazarın, edebî zevk sahibi bir şair ve bir münekkit olarak karşımıza çıktığı bariz bir şekilde görülmektedir.

Eser üzerine değişik zamanlarda, farklı yayınevleri tarafından yapılmış çeşitli yayınlar da bulunmaktadır:

1. Muallim Naci, *Istılahat-ı Edebiyye/edebiyat terimleri*, Hazırlayanlar:

Alemdar Yalçın-Abdülkadir Hayber, Akabe Yayınları, Ankara 1984, 212 s.

2. Muallim Naci, *Edebiyat Terimleri/İslâhât-ı Edebiyye*, Hazırlayan: M. Ali Yekta Saraç, Akabe Yayını 1996, 1. baskı, 211 s.

3. Muallim Naci, *Edebiyat Terimleri/İslâhât-ı Edebiyye*, Hazırlayan: M. Ali Yekta Saraç, Gökkuşbu, 2004, 2. baskı, 175 s.

ANAMUR VE BOZYAZI ÇOCUK OYUNLARI VE OYUNCAKLARI

Nevzat GÖZAYDIN

Dilimizin gelişmesinde önemli bir rolü olan çocuk yakıştırmaları veya çocukların kendilerine göre adlandırılmaları, bugüne kadar ayrıntılı bir biçimde pek işlenmemiş, bir köşeye bırakılmıştır. Oysa gerek aile içinde, gerek kendi yaşlıları arasında çocukların kullandığı yüzlerce ilginç sözler, yapısı belli olmayan ama hemen her çocuğun ağzından çıkan ibarelerin esaslı bir araştırmasının yapılması, sözlüğümüzün zenginleşmesi için elzem bir çalışma olacaktır. Özellikle çocukların kendi aralarında oynadıkları oyunların adları, bunların kullanıldığı yöreler, kelimelerin kökenleri ve varsa varyantları, bizlere yepyeni bir söz varlığı dünyasının kapılarını açabilecek durumdadır.

Bu kapıyı açmaya çalışan bir araştırmacımız olan Nevzat Çağlar, *Anamur ve Bozyazı Çocuk Oyunları ve Oyuncakları* başlıklı kitabında; yüzlerce oyunu adlarıyla, oyun biçimleriyle, oynanışıyla ve varyant-